

YOSH OILALARGA PSIXOLOGIK YORDAM KO'RSATISHDA MAHALLA INSTITUTINING ROLI

F.X.Meliboyeva¹

Mas'ul muallif: Meliboyeva
Feruzaxon Xamidullo qizi, Andijon
davlat pedagogika instituti
psixologiya yo'nalishi 1-bosqich
magistranti, Andijon, O'zbekiston.

e-mail: olimovaf80@gmail.com

Accepted: 01 Oktabr 2026

Published: 01 Oktabr 2026

Copyright: © 2026 by the
author(s). Licensee Buxoro xalqaro
universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Meliboyeva, F. X.
YOSH OILALARGA PSIXOLOGIK
YORDAM KO'RSATISHDA
MAHALLA INSTITUTINING ROLI /
F. X. Meliboyeva // Buxoro xalqaro
universiteti ilmiy axborotnomasi.
— 2026. — T. 10, № 1. — B. 40–42.

1. Andijon davlat pedagogika instituti psixologiya yo'nalishi 1-bosqich magistranti, Andijon, O'zbekiston

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston jamiyatida asrlar davomida shakllangan ijtimoiy institut - mahallaning yosh oilalarga psixologik yordam ko'rsatishdagi o'rni va psixoterapevtik salohiyati tahlil qilinadi. Tadqiqot Andijon viloyati Buloqboshi tumani Zarg'aldoq mahalla fuqarolar yig'ini (MFY) amaliyoti doirasida o'tkazilib, yosh oilalarda uchraydigan bir qator tizimli psixologik muammolar muallifning bevosita amaliy kuzatuvlari hamda zamonaviy psixologik va huquqiy manbalar asosida o'rganildi. Maqolada mahalla huzuridagi mediativ tuzilmalar faoliyatini takomillashtirish va oilaviy nizolarning barvaqt psixodiagnostikasi hamda profilaktikasi samaradorligini oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: yosh oila, mahalla instituti, psixologik yordam, oilaviy nizolar, psixodiagnostika.

РОЛЬ ИНСТИТУТА МАХАЛЛИ В ОКАЗАНИИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ МОЛОДЫМ СЕМЬЯМ

Аннотация. В данной статье анализируется роль и психотерапевтический потенциал махалы - социального института, сформировавшегося в узбекском обществе на протяжении веков, - в оказании психологической помощи молодым семьям. Исследование проводилось в рамках практики гражданского собрания махалы Заргалдок Булоқбашского района Андижанской области, а на основе непосредственных практических наблюдений автора и современных психологических и правовых источников изучался ряд системных психологических проблем, встречающихся в молодых семьях. В статье предлагаются практические рекомендации по совершенствованию деятельности посреднических структур в рамках махалы и повышению эффективности ранней психодиагностики и профилактики семейных конфликтов.

Ключевые слова: молодая семья, институт махалы, психологическая помощь, семейные конфликты, психодиагностика.

THE ROLE OF THE MAHALLA INSTITUTION IN PROVIDING PSYCHOLOGICAL SUPPORT TO YOUNG FAMILIES

Abstract. This article analyzes the role and psychotherapeutic potential of the *mahalla*-a social institution that has evolved over centuries in Uzbek society-in providing psychological support to young families. The study was conducted based on the practices of the Zarg'aldoq *mahalla* citizens' assembly (MFY) in the Buloqboshi district of the Andijan region; it examines various systemic psychological issues faced by young families, drawing upon the author's direct practical observations as well as contemporary psychological and legal sources. The article puts forward practical recommendations for improving the activities of mediation structures within the *mahalla* and enhancing the effectiveness of early psychodiagnosis and prevention regarding family conflicts.

Keywords: young family, *mahalla* institution, psychological support, family conflicts, psychodiagnosis.

Kirish. Jamiyat taraqqiyotida oila instituti shaxsning ijtimoiylashuvi, ma'naviy-axloqiy qadriyatlarining avloddan avlodga uzatilishi hamda jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlovchi asosiy ijtimoiy muhitlardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, yosh oila davri shaxs hayotidagi muhim bosqich bo'lib, unda er-xotinning yangi ijtimoiy rollarni o'zlashtirishi, o'zaro munosabatlarni qayta tashkil etishi, maishiy va iqtisodiy mas'uliyatni taqsimlashi hamda qarindoshlik va ijtimoiy muhit bilan munosabatlarni uyg'unlashtirishi talab etiladi.

Yosh oilalarga psixologik yordam ko'rsatishda mahalla institutining imkoniyatlari, avvalo, profilaktik, maslahat va ijtimoiy-ko'maklashuvchi yo'nalishlarda namoyon bo'ladi. Oilaviy nizolarning dastlabki belgilarini aniqlash, er-xotin o'rtasidagi muloqot madaniyatini rivojlantirish, nizolarni konstruktiv hal etish ko'nikmalarini shakllantirish, ota-onalik mas'uliyatiga tayyorlash hamda zarur hollarda professional psixologik xizmatlarga yo'naltirish ushbu yo'nalishlarning muhim tarkibiy qismlaridir. Bunda mahalla vakillari, psixologlar, ta'lim muassasalari, tibbiyot xodimlari va boshqa ijtimoiy xizmatlar o'rtasidagi

hamkorlik alohida ahamiyat kasb etadi.

Yosh oilalarning psixologik ehtiyojlari turlicha bo'lishi sababli ularga ko'rsatiladigan yordam ham individual yondashuvga asoslanishi lozim. Ayrim oilalarda asosiy muammo kommunikativ kelishmovchiliklar bilan bog'liq bo'lsa, boshqalarida iqtisodiy bosim, qarindoshlar bilan munosabat, farzand tarbiyasi, vaqtni taqsimlash yoki yangi oilaviy rollarga moslashish masalalari ustuvor bo'lishi mumkin. Shuning uchun mahalla doirasidagi psixologik yordamni faqat muammo yuzaga kelgandan keyingi aralashuv sifatida emas, balki oilaning psixologik salohiyatini mustahkamlashga qaratilgan tizimli profilaktik faoliyat sifatida tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

Mazkur masalaning dolzarbligi yosh oilalarning mustahkamligini ta'minlashda mahalla institutining mavjud ijtimoiy imkoniyatlaridan samarali foydalanish, psixologik yordamning mazmuni va shakllarini takomillashtirish hamda oilalar bilan ishlashda hamkorlik mexanizmlarini kuchaytirish zarurati bilan belgilanadi. Shu jihatdan, mahalla institutining yosh oilalarga psixologik yordam ko'rsatishdagi rolini ilmiy jihatdan tahlil qilish oilaviy farovonlikni ta'minlash, nizolarning oldini olish va yosh oilalarning ijtimoiy-psixologik moslashuvini qo'llab-quvvatlashning samarali mexanizmlarini aniqlash imkonini beradi.

Yosh oilalarning barqarorligi hamda ulardagi emotsional-psixologik muvozanat jamiyatning ijtimoiy-psixologik xavfsizligi va farovonligining muhim ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirmonovich Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek: "Oila - bu jamiyatning poydevori, ma'naviyat va qadriyatlar beshigidir. Agar oila mustahkam bo'lsa, jamiyat barqaror va davlat qudratli bo'ladi. Oilalarni asrash, ulardagi emotsional va ijtimoiy muammolarni o'z vaqtida hal etish barchamizning eng ustuvor vazifamizdir".

So'nggi yillarda oila barqarorligini ta'minlash hamda xotin-qizlar va yoshlarni har taraflama qo'llab-quvvatlashning mustahkam qonuniy bazasi shakllantirildi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 10-iyundagi 367-sonli qarori bilan tasdiqlangan "Mahalla fuqarolar yig'ini huzuridagi 'Ota-onalar universiteti' jamoatchilik tuzilmasi to'g'risida"gi Nizom oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash hamda mahalla darajasida psixologik-ijtimoiy xizmat ko'rsatishning yangi bosqichini boshlab berdi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasining "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'rvonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi Qonuni mahalla institutiga profilaktik hamda reabilitatsion vakolatlarini yukladi.

Biroq, demografik ko'rsatkichlar va amaliyot tahlili shuni ko'rsatmoqdaki, yosh juftliklar o'rtasida ajrashishlar va ziddiyatli holatlarning saqlanib qolayotgani oilalarga o'z vaqtida, profilaktik va psixologik-ijtimoiy yordam ko'rsatish zaruratini ko'rsatmoqda. O'zbekiston jamiyatida mahalla nafaqat ma'muriy birlik, balki chuqur ijtimoiy-psixologik, etnopsixologik va tarbiyaviy funksiyalarga ega bo'lgan tayanch institutdir.

Tadqiqotning maqsadi. Zarg'aldoq MFY misolida mahalla institutining yosh oilalarga psixologik yordam ko'rsatishdagi amaliy holatini oila psixologiyasi nuqtai nazaridan tahlil qilish, shaxslararo nizolarni aniqlash hamda ushbu tizimni psixologik jihatdan takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili. Mamlakatimiz oila psixologiyasi maktabi vakillaridan G.B. Shoumarov oilaviy nizolarning kelib chiqishida er-xotin o'rtasidagi kommunikativ dissonans hamda nikohdan oldingi kutilmalarning real voqelikka mos kelmasligini asosiy omil sifatida ko'rsatadi. Ushbu fikrni tahlil qiladigan bo'lsak, yosh juftliklar turmush qurishdan oldin oilaviy hayotni idealizatsiya qiladilar, biroq amaliyotdagi maishiy va emotsional qiyinchiliklarga duch kelganda konstruktiv muloqot ko'nikmalarining yo'qligi sababli inqirozga uchraydilar. Demak, nikohgacha bo'lgan davrda psixologik tayyorgarlikni kuchaytirish oila barqarorligining asosiy shartidir.

N. Voxidova esa yosh oilalarning ijtimoiy-psixologik moslashuvida mahalla muhiti va jamoatchilik qo'llab-quvvatlovining profilaktik rolini yuqori baholaydi. Muallifning ushbu qarashlari shuni anglatadiki, oila jamiyatdan ajralgan holda emas, balki muayyan ijtimoiy mikromuhitda yashaydi. Binobarin, mahalla tomonidan ko'rsatiladigan ma'naviy va psixologik madad yosh kelin-kuyovlarning yangi rollarga moslashuv jarayonini tezlashtiradi hamda chetdan bo'ladigan destruktiv aralashuvlarning oldini oladi.

Shuningdek, L.J. Olimov va X.A. Razzoqovlar o'z tadqiqotlarida bir necha avlod birga yashaydigan o'zbek oilalaridagi psixologik xususiyatlarni tahlil qilib, shaxsiy psixologik chegaralarning (personal boundaries) aniq belgilanmasligi avlodlararo ziddiyatlarga sabab bo'lishini asoslaganlar. Ushbu ilmiy xulosa shuni ko'rsatadiki, milliy mentalitetimizga xos bo'lgan ko'p avlodli oilalarda "qaynona-kelin" munosabatlarining taranglashuvi ko'pincha shaxsiy hudud va erkinliklarning poymol etilishi natijasida yuzaga keladi. Bu esa mahalladagi psixologik xizmat doirasida har bir oila a'zosining emotsional chegaralarini hurmat qilish madaniyatini shakllantirish zarurligini isbotlaydi.

N.G. Kamilova va Z.T. Nishonovlar esa emotsional intellekt va muloqot ko'nikmalarining shakllanganlik darajasi oilaviy inqirozlarni yengib o'tishda hal qiluvchi omil ekanligini ta'kidlaydilar. Bundan ko'rinadiki, nizolarning oldini olish faqatgina ma'muriy yoki rasmiy yarashtirish chora-tadbirlari bilan cheklanmasligi kerak. Yarashtirish jarayonida er-xotinning emotsional intellektini rivojlantirish va bir-birini empatiya bilan tinglashini ta'minlash orqaligina muammoning tub psixologik ildizini bartaraf etish mumkin.

Xorijiy ilmiy adabiyotlar tahlili - xususan, V. Satirning oilaviy muloqot va emotsional o'zini anglash konsepsiyasi hamda S. Minuxinning tizimli oilaviy psixoterapiya va oilaviy chegaralar nazariyasi shuni ko'rsatadiki, oiladagi har qanday nizo va emotsional uzilish alohida shaxsning emas, balki butun bir oilaviy tizimning disfunksiyasidir. Ushbu g'arbiya yondashuvlarni milliy amaliyotimizga tatbiq etadigan bo'lsak, mahalla huzuridagi Yarashtirish komissiyalari va Ota-onalar universitetlarishunchaki ajrashayotganlarni formal tarzda yarashtirib qo'yuvchi organ emas, balki butun oilaviy tizimning emotsional muvozanatini tiklovchi mediativ va psixoterapevtik maydon sifatidagi rolini oshirish lozimligini anglatadi.

Materiallar va usullar. Tadqiqot Andijon viloyati Buloqboshi tumani Zarg'aldoq MFY hududidagi yosh oilalar va amaldagi ijtimoiy-psixologik amaliyot doirasida olib borildi. Zarg'aldoq MFY hududida 1054 ta xonadon, 5130 nafar aholi

istiqlol qiladi, shulardan 145 nafari yosh oilalarni tashkil etadi.

Tadqiqot jarayonida bevosita kuzatuv, shaxslararo munosabatlar tahlili, so'rovnoma va psixodiagnostik screening metodlaridan foydalanildi. Ilmiy tahlil jarayonida mahalliy va xorijiy olimlarning oilaviy nizolar hamda psixologik diagnostika bo'yicha so'nggi tadqiqotlari o'rganildi.

Natijalar va muhokama. Zarg'aldoq MFYdagi psixologik-ijtimoiy amaliy faoliyat va kuzatuvlar natijasida yosh oilalarda uchraydigan ziddiyatlarni barvaqt aniqlash va ularni bartaraf etishning quyidagi muhim mexanizmlari hamda psixologik muammolari aniqlandi:

Inqirozlarni barvaqt aniqlash va joyida o'rganish mexanizmi: Mahalla faollari hamda xotin-qizlar faollari hududdagi har bir oilaning mikromuhitidan birinchilardan bo'lib xabardor bo'ladigan birlamchi sub'yektlar hisoblanadi. Yosh kelin-kuyovlar o'rtasidagi kichik maishiy va emotsional tushunmovchiliklar chuqur krizis darajasiga yetib bormasidanoq, unga o'z vaqtida, malakali va do'stona aralashish hamda birlamchi psixologik ko'mak ko'rsatish imkoniyati mavjud.

Mediativ va muloqot maydonlarining faoliyati: Mahalla huzurida faoliyat yurituvchi "Yarashtirish komissiyalari" hamda O'zR VMning 367-son qarori asosida tashkil etilgan "Ota-onalar universiteti" jamoatchilik tuzilmalari nizolashayotgan yoshlar uchun emotsional bosimdan xoli bo'lgan konstruktiv muloqot maydoni vazifasini o'taydi. Bu tuzilmalar juftliklarga hissiyotlarga berilmasdan, yuzaga kelgan vaziyatni xolis va obyektiv baholashga hamda o'zaro konstruktiv til topishishga ko'maklashadi.

Avlodlararo ziddiyatlar (Qaynona-kelin kelishmovchiligi): Psixolog L.Olimov va X.Razzoqovlar ta'kidlaganidek, birga yashaydigan oilalarda psixologik chegaralarning (personal boundaries) aniq belgilanmagani avlodlararo qadriyatlar to'qnashuviga olib keladi. Yosh kelinning yangi emotsional muhitga moslashuvi ba'zan avtoritar qaynona tomonidan noto'g'ri interpretatsiya qilinadi.

Kommunikativ destruksiya va emotsional uzilish: N.Voxidova va Z.Nishonovalar tadqiqotlarida ko'rsatilganidek, emotsional intellekt va muloqot ko'nikmalarining yetishmasligi turmush qurishdan oldingi kutilmalar bilan real voqelik o'rtasidagi kognitiv dissonansni keltirib chiqaradi.

Oila ichidagi tazyiq va zo'rvonlik holatlari: Mahalladagi ijtimoiy xodim faoliyati - bu psixologik profilaktikaning birlamchi screening bosqichidir. Birlamchi suhbat o'tkazilib, jabrlangan kelinga profilaktika inspektori tomonidan himoya orderi rasmiylashtiriladi va u "Inson" markazi psixologiga yo'naltiriladi.

Tadqiqot davomida muhim ijtimoiy-psixologik fenomen aniqlandi: Er-xotin o'rtasida nizo kelib chiqqanda, ular muammoning asl sabablarini yaqin qarindoshlariga ochiq qilmaydilar, biroq mahalla "yettiligi" va faollari bilan muloqotda yuqori darajada ishonch bildiradilar. Bu holat mahalla faollarida faol tinglash (Active Listening) va empatiya ko'nikmalarini shakllantirish hayotiy zarurat ekanligini ko'rsatadi.

Xulosa. O'tkazilgan tahlillar va normativ-huquqiy bazaning o'rganilishi shuni ko'rsatadiki, mahalla instituti yosh oilalarda yuzaga kelayotgan nizolarni barvaqt aniqlash va ularga psixologik-ijtimoiy yordam ko'rsatishda ulkan salohiyatga ega. Ushbu tizimni rivojlantirish bo'yicha quyidagi amaliy tavsiyalar ilgari suriladi:

MFY huzuridagi "Ota-onalar universiteti" va "Yarashtirish komissiyalari" faoliyatini rasmiyatchilikdan holi tarzda, amaliy psixologik treninglar va diagnostik mashg'ulotlar bilan boyitish.

Mahallalarda har oyda kamida bir marotaba "Psixologik konsultatsiya va psixodiagnostika kunlari"ni yo'lga qo'yish.

Nikohgacha tayyorgarlik kurslariga amaliy psixologiya modullarini (konstruktiv muloqot, emotsional intellekt, konfliktologiya) kiritish.

Mahalla xodimlari hamda xotin-qizlar faollarini faol tinglash, empatiya va xolis mediativ ko'nikmalarga o'rgatuvchi maxsus psixologik seminarlar tashkil etish.

"Inson" ijtimoiy xizmatlar markazlari va mahalla o'rtasidagi psixologik referral (yo'naltirish) tizimini takomillashtirish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – B. 245–248.
- [2] O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 10-iyundagi "Mahalla fuqarolar yig'ini huzuridagi 'Ota-onalar universiteti' jamoatchilik tuzilmasi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi 367-sonli qarori.
- [3] O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 18-oktyabrdagi "Fuqarolar yig'ini huzuridagi 'Yarashtirish komissiyasi' jamoatchilik tuzilmasi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida"gi 648-sonli qarori.
- [4] O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-sentyabrdagi "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'rvonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi O'RQ-561-son Qonuni.
- [5] Olimov L.J., Razzoqov X.A. Oila psixologiyasi va oilaviy munosabatlar diagnostikasi. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2022. – 216 b.
- [6] Nishonova Z.T., Kamilova N.G. Rivojlanish va oila psixologiyasi. – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2021. – 230 b.
- [7] Voxidova N. Yosh oilalar psixologiyasi va ijtimoiy moslashuv jarayonlari. – Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyoti, 2020. – 176 b.
- [8] Shoumarov G.B. Oila psixologiyasi. – Toshkent: Sharq, 2010. – 296 b.
- [9] Satir, V. (1988). The New Peoplemaking. Mountain View, CA: Science and Behavior Books. (Ruscha nashri: Сатир, В. (2000). Вы и ваша семья: Руководство по семейной психотерапии. Москва: Апрель-Пресс, Эксмо-Пресс).
- [10] Minuchin, S. (1974). Families and Family Therapy. Cambridge, MA: Harvard University Press. (Ruscha nashri: Минухин, С., Фишман, Ч. (1998). Техники семейной психотерапии. Москва: Класс).